

Ліворуч (гора)—браслета № 1. Праворуч (гора)—браслета № 2. Праворуч (середня)—каблучка № 4. Праворуч (низ)—каблучка № 5. Ліворуч (низ)—кільце № 3.
Ліва шпилька—№ 6, права (полямана) шпилька—№ 7.

БРОНДЗОВІ ПРИКРАСИ З ДАВНЬОГО ПОХОВАННЯ НА ТЕРЕНІ ЗАПОВІДНИКА ІМ. АКАД. ЗАБОЛОТНОГО

(с. Чоботарка, Тульчинської окр.).

Валерія Козловська

На початку б. р. Всеукраїнський Археологічний Комітет ВУАН одержав од Тульчинського округового музею коротеньке повідомлення про те, що у с. Чоботарці, Тульчинської округи (нині заповідник ім. акад. Заболотного) випадково знайдено два кістяки, при яких були бронзові ¹⁾ прикраси. До музею згодом передано кілька бронзових речей і уламки людських кісток. Чи всі знайдені речі отримав музей—невідомо. З цього і додаткового повідомлень можна довідатися, що кістяки виявлено завглибшки 1,2 м. Вони лежали, очевидно, на спині випростано один поруч одного. Руки їх покладено навхрест, ніби то, на грудях. Головами зорієнтовані на півд. схід. На кістках рук одного кістяка було по бронзовій спіральній браслеті, з правого боку на грудях дві бронзові шпильки, а в тому місці, де на грудях сходилися пальці рук—спіральна каблучка. Біля черепа другого кістяка була друга спіральна каблучка, а нижче черепів знайдено кілечко.

Очевидячки, тут ми маємо одночасове поховання чоловіка й жінки, т. зв. подвійне поховання.

с. Чоботарка розташовано на рівнині з невеликими ярками біля двох ставочків. Село багате на садки, ґрунт—чорноземля. Зазначене поховання виявлено в садибі Атаманчука Остапа Андрійовича у півд.-західній частині села на новому присілкові, збудованому на кол. церковній землі. За 3 м на лівд.-схід від поховання викопано яму під льох, але нічого не знайдено. Не знайдено і в ямі, що її викопано за 4 м на північний схід від льоху.

Навколо місця, де виявлено поховання, учні місцевої профшколи під керівництвом учителя перевели розкопи і

¹⁾ Аналізи металю не було переведено. Металь гарного рожево-золотистого кольору, на вигляд бронза, що стверджує також характер патини.

теж нічого не знайшли. Як каже місцева людність, досі у с. Чоботарці археологічних речей не знайдено.

Зацікавившись цією знахідкою, Всеукраїнський Археологічний Комітет ВУАН запитав про нею Тульчинський музей, а той ласкаво надіслав на визначення і для публікації знайдені речі, а також і відомості про умови їх знаходження. Опис цих речей і становитиме тему цієї замітки.

Усього надіслано 7 речей—дві браслети, дві каблучки, вискове кільце та дві шпильки. З останніх одну поламали селяни і до Тульчинського Музею передано три шматки її, при чому одної частини бракує.

Браслети знайдено на ручних кістках. Одна браслета (табл. IV, світлина 1) являє собою бронзовий дріт, обернений спіралью в три обіги, при тому третій обіг складається з двох унівповоротів кінців браслети. Довжина цілого дроту 56,1 см¹⁾. До одного кінця дріт потоншується й цей кінець має цілком закінчену форму. Другий кінець навмисно обламаний й має загальну глибину дроту (3 мм в найширшому поперечнику). Дріт плеский з долішнього боку і має на горішній частині плескі повздожні на всенюк довжину зрізи. Це надає дроту вигляд почасти опукло-гранчастого. Діаметер браслети—5,5 см. Річ ця вкрита густою блакитно-зеленою патиною, що з внутрішнього боку де-не-де заховава гарну блискучу поверхню.

Друга браслета такого самого типу (табл. IV, світл. 2). Дріт, з якого її звернуто, робить 2¹/₄ обігу. З тонкого кінця дріт на самому закінченню обламаний, очевидно, за пізніших часів, у грубшому кінці обламаний навмисне (відламаний від загального шматка дроту) і трохи зігнутий. З внутрішнього боку дріт плеский. Продовжна гранчастість не така виразна. Завдовжки дріт—45,5 см., глибина найширшого поперечника—4 мм. Діаметер браслети—5,6 см. Патина аналогічна патині першої браслети.

Каблучка з тонкого (1—1¹/₂ мм у діаметрі) дроту зверненого у 2²/₃ обігу (табл. IV, світл. 4). Обидва кінці каблучки цілком закінчені. Кільця спіральні майже щільно налягають одне на одне. Довжина дроту—22,2 см., а діаметер каблучки—2,3 см. Патина аналогічна патині попередніх речей. Цю каблучку знайдено біля черепа кістяка, мабуть, чоловічого і, очевидно, сюди її було засунуто вже у землю.

Каблучка друга звернута з тонкого (1—1¹/₂ мм в діам.) круглого в розрізі дроту в 3¹/₂ обігу, обидва кінці якого загострюються (табл. IV, світл. 5). Форма каблучки гарна з роз'єднаними кільцями спіралки. Довжина дроту—26,8 см.

¹⁾ Обміри переведено маленькою точною рулеткою.

діаметер прикраси—2,1 см. Каблучка обгортала палець на 1,8 см. Патина аналогічна попередній. Знайдено її у місці скрещування п'ястів рук жіночого кістяка (з браслетками та шпильками).

Шпилька довга, рівна, кругла в розрізі (табл. IV, світл. 6) виливана, з кулястою голівкою. Ця прикраса до кінця поволі зужується і має гостре закінчення. Довжина її—22,8 см. Діаметер шпильки в найгрубшому місці (під голівкою)—5 мм. Розмір голівки—0,8×1,3 см. Патина гірша, як на попередніх речах.

Шпилька друга подібна до першої (табл. IV, світл. 7). До музею її передано, як вже згадувано, в розламаному стані. Заховалося три шматки з неї. Два шматки сходяться (голівка з горішню частину), а між цими частинами і третьою не вистарчає шматка. У зламі під голівкою є раковиста порожнеча, що утворилася в процесі виливання. Довжина цієї шпильки була, можливо, близька до довжини першої. Розмір голівки—0,8×1,2 см. Діаметер шпильки під голівкою (по зламу)—4 мм. Патина аналогічна патині першої шпильки. Обидві шпильки знайдено на грудях, очевидно, жіночого кістяка.

Нарешті з зазначеного похорону є ще кільце кругле в розрізі з обламаними краями, що заходять один за один. Один кінець грубший за другий (табл. IV, світл. 3). Довжина кільця від одного закінчення до другого—12,2 см. Раковиста порожнеча в зламі грубшого краю вказує на те, що цю річ було вилито. Ось це разом з глибиною кінців (діаметри—4 мм та 2 мм) дозволяє припустити, що зазначене кільце було зігнуто з частини поламаної шпильки. Злами патизовані, що вказує на те, що вони дуже давні. Грубший край, очевидно, був зламом під голівкою шпильки; глибина його відповідає глибині зазначених вище шпильок, глибина другого кінця мало не дорівнює глибині шпильки у відповідному місці. Це вказує, що метал цінували і уламки речей по зможі утилізували. Діаметер цього кільця—2,6 см. Патина аналогічна патині браслеток. Знайдено це кільце у землі нижче черепів обох кістяків.

Деяка аналогія допіру описаним речам є поміж західньо та середньо європейських знахідок пізнішого часу бронзової доби. Напр., відомі спіральні браслети з бронзового дроту звернуті від 2 до 6 обігів з похорон із спаленням у Мораві з с. Костельці (Kostelci¹⁾), з скарбу бронд-

¹⁾ A. Gottwald „Sedliste a hroby s kulturou popelnicovych poli na Prostejovsku“, „Pravek“ 1908 r., 4—5, стр. 176, 180.

зових речей з Слатеніць (Slatěnic) у середній Мораві¹⁾, з великого скарбу з Дрславиць (Drslavic) з Угорського Броду²⁾. Особливо характерні для західньо-європейської бронзової доби шпильки. Вони мають голівки різних форм і переважно відігравали ролю застібок, щоб закріплювати одяг. Менші шпильки, щоб скріплювати волосся, являють собою рідке для цієї доби явище. Отже тому шпильки бронзової доби відзначаються своєю довжиною. Такі шпильки знайдено в усіх наведених понереду скарбах та похованнях, а також і в різних місцевостях у Чехії, Мораві, Швейцарії та інших країнах Середньої та Західньої Європи. Поміж зазначених шпильок є й шпильки з масивними невеликими кулястими голівками, аналогічні чоботарським або шпильки з кулястими порожніми усередині голівками з двома отворами з боку та згори. Ці отвори є наслідок певного технічного способу виготовляти порожнечу в середині голівки. Такі самі шпильки знайдено в могилах унетицького типу в Чехії³⁾. Кам'яну формочку, щоб відливати шпильки з порожньою голівкою знайдено і на території Радянської України перед трьома роками у Новій Олександрівці, Качкарівського р., Херсонської округи. Її знайдено разом з формочками для виробу інших речей бронзової доби⁴⁾.

Отже Чоботарську знахідку треба датувати пізними часами бронзової доби.

Ця доба на території України мало вистудіювана, тому знахідка могили цього часу, до того ще з речами західньо-європейського типу, являє собою надзвичайно цінний археологічний матеріал. На жаль, цей матеріал неповний, бо пам'ятка ця потрапила до рук нефакхівцям, які її поруйнували. Цей факт вимагає особливої уваги археологів до території зановідника ім. акад. Заболотного, де археологічні дослідження можуть виявити пам'ятки надзвичайної наукової вартости.

1) Vlasta Havelková—„Hromadny nález, bronzů u Slatěnic“ відб. s Casopisu vlasten muzejního spolku olomuckého“ roc. 1891.

2) Kucera J.—„Hromadny nález bronzů v Drslavicih u Uh. Brodu“ „Pravek“, 1904, Un. Hrad. 1904, st. 7, 48, 131.

3) J. Schránil.—„Studie o vzniku kultury bronzove v cechách“. V Praze, 1921, st. 42, 45.

4) А. Добровольський.—„Ново-Олександрівська знахідка“ Окр. відб. з „Літопис Музею“ р. 1927-28, вид. Херс. Музею, вип. 9. Херсон, 1929, ст. 3 та табл.